

Milan Škulić*

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

STAROSNA GRANICA SPOSOBNOSTI ZA SNOŠENJE KRIVICE U KRIVIČNOPRAVNOM SMISLU

Apstrakt: Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice se u našoj krivičnopravnoj teoriji, tradicionalno označavala kao starosna granica krivične odgovornosti. Od usvajanja novog Krivičnog zakonika iz 2006. godine (te novela ZKP-a iz 2009. godine), termin *krivična odgovornost* je konsekventno eliminisan iz našeg krivičnog prava, pa ako sud utvrdi da nedostaje bilo koji od obaveznih elemenata krivičnog dela utvrđenih u Krivičnom zakoniku, ili da je isključena protivpravnost, odnosno krivica, tada neće postojati krivično delo. U radu se objašnjava zakonsko rešenje u Srbiji, te iznose određeni komparativni primeri.

Autor posebnu pažnju posvećuje analizi krivičnopravne prirode starosne granice sposobnosti za snošenje krivice, koja se u većini komparativno orijentisanih istraživanja (a posebno u radovima na engleskom jeziku), označava terminom „starosna granica krivične odgovornosti“. Različita zakonska rešenja koja se odnose na starosnu granicu sposobnosti snošenja krivice su rezultat kako različite krivičnopravne tradicije, tako i pogleda na socijalne i psihološke aspekte problema maloletničke delinkvencije, odnosno delinkvencije maloletnih lica, gde bi spadala kako krivična dela učinjena od strane maloletnika, tako i dela koja su protivpravna i zakonom određena kao krivična dela, a koja su učinila deca.

Iz analize iznete u radu, može se izvesti zaključak da nije moguće apriorno tvrditi da se deca koja učine delo koje je protivpravno i zakonom utvrđeno kao krivično delo automatski smatraju „neuračunljivim“ licima. Zakonodavac je, utvrđujući da se u odnosu na lica koja u vreme izvršenja dela nisu navršila četrnaest godina (deca), ne mogu izreći i primeniti krivične sankcije, kao ni druge mere koje se inače mogu izreći i primeniti maloletnicima, njih odredio kao *apsolutno nesposobne za snošenje krivice*, jer se suprotno ni u kom slučaju ne može utvrđivati, dok je u uobičajenim slučajevima utvrđivanja (ne)uračunljivosti, pretpostavka da je neko lice bilo uračunljivo, pa se ukoliko postoje odgovarajući osnovi, može utvrđivati suprotno. Mada se u zakonu za decu, tj. lica koja u vreme izvršenja dela nemaju navršenih 14 godina, ne koristi termin „nesposobni da snose krivicu“, jasno je da se radi o njihovoj apsolutnoj nesposobnosti snošenja krivice, koja je definisana potpuno objektivno i zasniva se isključivo na uzrastu učinioca dela.

ključne reči: krivično pravo, starosna granica, krivica, maloletnici, deca.

1. UVODNA RAZMATRANJA

Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice se kod nas, odnosno u našoj krivičnopravnoj teoriji, tradicionalno označavala kao starosna granica krivične od-

* redovni profesor, skulic@ius.bg.ac.rs

govornosti, kao što je to i sada prilično uobičajeno u stranim radovima koji se bave ovom problematikom.

Međutim, kako je od usvajanja novog Krivičnog zakonika iz 2006. godine, termin *krivična odgovornost* konsekventno eliminisan iz našeg krivičnog materijalnog prava, a to je nedavno (novelama Zakonika o krivičnom postupku iz septembra 2009. godine), učinjeno i u odnosu na krivično procesno pravo, upotreba takve terminologije bi u određenoj meri mogla biti sporna, pa je to i osnovni razlog da ovde prvenstveno govorimo o starosnoj granici sposobnosti za snošenje krivice, a ne o starosnom limitu krivične odgovornosti (osim povremeno, kada citiramo radove pisane u vreme važenja ranijeg krivičnog zakonodavstva, odnosno tekstove iz strane literature, a pre svega one pisane na engleskom jeziku),¹ kao što smo to inače, uobičajeno činili u vreme kada je termin *krivična odgovornost* egzistirao u našem pozitivnom krivičnom pravu.

2. TERMINOLOŠKO PITANJE – STAROSNA GRANICA SPOSOBNOSTI ZA SNOŠENJE KRIVICE ILI STAROSNA GRANICA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI

U Krivičnom zakoniku Srbije iz 2006. godine više se ne koristi izraz „krivična odgovornost“, pa je to bio razlog da se i u Zakoniku o krivičnom postupku na odgovarajućim mestima, kao na primer, u članu 156 stav 2, 345, 355 Zakonika o krivičnom postupku (jedan od alternativno formulisanih razloga za oslobađajuću presudu) itd., eliminiše izraz „*krivična odgovornost*“;² što je posledica i formalnog prihvatanja objektivno-subjektivne koncepcije opšteg pojma krivičnog dela u Krivičnom zakoniku.³

Da bi neko delo bilo krivično delo, potrebno je da su *kumulativno* ispunjeni sledeći uslovi: a) u pitanju je delo čoveka; b) to delo je predviđeno zakonom kao krivično delo (načelo legaliteta u materijalnom krivičnom pravu; v) delo je protivpravno; te g) delo je skrivljeno (član 14 stav 1 KZ). Neće postojati krivično delo, ukoliko je isključena protivpravnost ili krivica, iako inače, postoje sva obeležja krivičnog dela određena zakonom (član 14 stav 2 KZ).

Iz ovoga proizlazi da ako sud utvrdi da nedostaje bilo koji od obaveznih elemenata krivičnog dela utvrđenih u Krivičnom zakoniku, ili da je isključena protivpravnost, odnosno krivica, tada neće postojati krivično delo.⁴ To znači i da u slučaju *kada nema krivice*, kao subjektivnog elementa krivičnog dela, bilo zbog nepostojanja potrebnog oblika krivice (na primer, postoji nehat, a konkretno krivično

1 Pored toga izraz „starosna granica krivične odgovornosti“ se ipak još uvek koristi u jednom čisto tehničkom smislu, pa i kao neka vrsta sinonima za u svetlu novih zakonskih rešenja adekvatniji termin – „starosna granica sposobnosti za snošenje krivice“ (jer biti kriv suštinski, a posebno u jezičkom smislu i znači biti odgovoran), a ne kao zakonski izraz.

2 Više o tome: M.Škulić /2009/: *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 461 – 462.

3 Više o tome: M.Škulić /2009/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije – izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku i odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 3 i 4.

4 Krivično delo neće u skladu sa članom 29 stav 1 KZ-a, postojati ni onda kada je učinjeno u neotklonjivoj pravnoj zabludi. Više o tome: M.Škulić /2010/: *Načelo zakonitosti u krivičnom pravu, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 1/2010, Beograd, str. 76 – 77.

delo se može učiniti samo umišljajno), bilo zbog činjenja u stanju neurračunljivosti protivpravnog dela propisanog zakonom kao krivično delo, tada *više nije u pitanju poseban razlog nepostojanja krivične odgovornosti, već takvo delo uopšte nije krivično delo*. Iz ovoga, takođe proizlazi i da se činjenica da lice koje je učinilo delo koje je protivpravno i zakonom određeno kao krivično delo (objektivni aspekt dela), a koje u vreme izvršenja tog dela nije navršilo određeni minimalni uzrast, za takvo delo objektivno ne može snositi krivicu, pa stoga ni njegovo delo neće biti krivično delo. Takvo lice (dete) zbog svog starosnog uzrasta apsolutno *ne može biti krivo*, pa stoga ni njegovo delo *ne može biti krivično delo*.

Uobičajeno se još uvek prilično često govori o starosnoj granici „krivične odgovornosti“ i taj se termin ipak (bez obzira što više ne postoji u našem krivičnom materijalnom pravu),⁵ još uvek može u određenoj meri koristiti kada se radi o maloletničkom krivičnom pravu (posebno kada se radi o citiranju literature na engleskom jeziku, u kojoj se uobičajeno govori o starosnoj granici „krivične odgovornosti“), a naročito ako bi se izraz „krivična odgovornost“ racionalno shvatio u smislu mogućnosti da određeno lice bude terećeno za delo, odnosno da *za delo odgovara*, dakle više u jednom procesnom smislu, jer vođenje krivičnog postupka podrazumeva da se licu protiv kojeg se krivični postupak vodi konkretno delo stavlja na teret, tako da ono odgovara za krivično delo koje je predmet postupka, odnosno poziva se na odgovornost.

Ako se krivični postupak protiv određenog lica ne može voditi jer ono u vreme izvršenja dela nije navršilo određenu minimalnu starosnu dob, onda se tada radi o objektivnoj nemogućnosti da takvo lice snosi krivicu, a s obzirom da se krivični postupak svodi na odgovarajuće „pozivanje na odgovornost“, moguće je govoriti i o objektivnoj nemogućnosti da takvo lice bude krivično odgovorno, odnosno da krivično odgovara.⁶ Iz ovoga proizlazi i da se još uvek (uz određene rezerve i objašnjenje da se ni u kom slučaju, ne radi o zakonskom pojmu ili terminu), može upotrebljavati izraz starosna granica „krivične odgovornosti“, mada bi se u svetlu nove zakonske terminologije (KZ iz 2006. godine), koja više ne poznaje izraz *krivična odgovornost*, kao svakako adekvatniji termin, mogao upotrebljavati izraz *starosna granica sposobnosti snošenja krivice*, koji će se stoga, u ovom tekstu pretežno i koristiti.

3. PRAVNI OSNOV NEMOGUĆNOSTI DECE DA SNOSE KRIVICU I NORMATIVNO REŠENJE U SRPSKOM KRIVIČNOM PRAVU

Čovekov individualni „hod kroz vreme“, tokom njegovog bivstvovanja neopodno podrazumeva prolazak kroz različita starosna doba, od ranog detinjstva, do mladosti, zrelog doba, poznijih godina i starosti, kao poslednje „etape“ u biološkom

5 Po pravilu se u komparativnim istraživanjima, pa i onda kada se radi o tekstovima autora iz kontinentalne Evrope, gde je opšti pojam krivičnog dela definisan relativno slično kao i u našem Krivičnom zakoniku, uvek kada je u pitanju rad na engleskom jeziku, koristi izraz „starosna granica krivične odgovornosti“, odnosno „minimalni uzrast za krivičnu odgovornost“ (*minimum age for criminal responsibility*).

6 U ovom smislu, sam po sebi, izraz „odgovornost“ nije ni sada potpuno stran našem pozitivnom krivičnom pravu, pa se tako na primer, može govoriti o *odgovornosti pravnih lica za krivična dela*, što naravno nije isto što i njihova „krivična odgovornost“, mada inače, postoje i zakonodavstva u kojima se reguliše „krivična odgovornost“ pravnih lica.

i psihološkom razvoju svakog čoveka, čija se „životna staza“ ne završi pre biološki projektovanog vremena. Starosno doba, odnosno uzrast ima veliki značaj u raznim socijalnim oblastima, pa tako ono presudno utiče na izbor „edukativnih modela“ tokom razvoja ljudi, kao i načina njihove ukupne socijalizacije, ono takođe ima značaj u izvršenju raznovrsnih obaveza koje se građanima nameću, kao što je npr. dužnost služenja vojnog roka, ono može da predstavlja i uslov za sticanje određenih prava, kao što je npr. aktivno i pasivno biračko pravo i tsl.

Uzrast ima svoje evidentne konsekvence i u mnogobrojnim drugim oblastima, pa i u pravu, kao sistemu normi kojima se od strane države, tj. njenih eksponenata, u cilju zaštite interesa dominantnih društvenih slojeva, uređuju neke najvažnije oblasti društvenog života. Značaj uzrasta je tako, veoma veliki npr. u građanskom pravu, kada je reč o sticanju poslovne sposobnosti, ili u radnom pravu, u pogledu ispunjenja normiranih uslova za zaposlenje, kao i za odlazak u penziju, te sticanje drugih prava i obaveza iz domena opšte i individualne socijalne zaštite, ali je svakako možda najupečatljiviji po svojim očiglednim i po pravilu, dalekosežnim posledicama, normativni značaj starosnog doba u krivičnom pravu, kada se na osnovu toga određuje da li će neko lice uopšte odgovarati za učinjeno krivično delo, odnosno protivpravno delo određeno zakonom kao krivično delo, koje mu se krivične sankcije mogu izreći, ukoliko postoje uslovi da snosi krivicu, koji će se tip krivičnog postupka voditi prema njemu, na koji će se način prema njemu izvršavati krivične sankcije, kako će se zakonom definisati i praktično ostvarivati njihova svrha, itd.

Teorijski posmatrano starosno doba bi se i u bio-psihičkom smislu moglo tretirati na *dva osnovna načina*: 1) u *apsolutnom smislu* – stvaranjem određenih krutih i praktično „*mehaničkih*“ starosnih granica, prema navršenim godinama starosti i 2) u *relativnom smislu*, s obzirom na realno dostignuti stepen bio-psihičkog razvoja, nezavisno od godina koje pojedinac zaista ima, odnosno koje je zbilja navršio.⁷ Mada je drugi način nesumnjivo realniji, (iako relativnog karaktera), jer je notorna činjenica da ljudi istih godina mogu da se značajno razlikuju prema svom objektivnom bio-psihičkom razvoju, on je veoma komplikovan za egzaktno utvrđivanje, tako da ne postoje sigurne metode procenjivanja dostignutog stepena bio-psihičkog razvoja, nezavisno od starosnog doba, pa se zato danas u krivičnom pravu bez izuzetka, a u cilju stvaranja sigurnih „normativnih parametara“, kao i radi opšte težnje za pravnom sigurnošću i eliminisanjem komplikovane arbitrarnosti,⁸ prihvata metod definisanja starosnih granica u *apsolutnom smislu*, određivanjem konkretnih starosnih limita, s obzirom na godine starosti, ali se te granice u izvesnoj meri

7 Interesantno je da taj *relativan način određivanja starosti* ima uticajne pristalice u medicinskoj nauci i praksi, gde mnogi lekari izražavaju stav da „čovek nije star onoliko koliko ima godina, već je star u onoj meri u kojoj su stari (očuvani) njegovi vitalni biološki sistemi, pre svega krvotok i skelet“.

8 Pod ovim podrazumevamo činjenicu da bi se prihvatanjem *relativnih starosnih granica* (koje su verovatno u strogom naučnom i logičkom smislu više opravdane nego apsolutne granice), došlo do toga da bi se od strane posebnih stručnjaka morala „ekspertiznim putem“ utvrđivati stvarna bio-psihološka zrelost određenih pojedinaca, što bi se u nedostatku striktnih kriterijuma (a činjenica je da su takvi kriterijumi teško ostvarivi, te da u tom pogledu ni ne postoji nekakva opšta saglasnost), nužno svodilo na određenu preteranu i nedopustivu arbitrarnost koja je nesumnjivo „*majka nepravčnosti*“.

relativizuju omogućavanjem da određene kategorije učinilaca, do određenog starosnog doba, pod izvesnim uslovima mogu da se tretiraju i na drugačiji način, (kako u smislu krivičnog materijalnog prava, tako i sa aspekta krivičnog procesnog prava, kroz definisanje posebnog tipa krivične procedure za takve učinioce krivičnih dela), kao što je to u našem krivičnom pravu npr. slučaj sa konstituisanjem kategorije mladih punoletnih lica.

O činjenici da li je učinilac krivičnog dela dete ili maloletnik se u izvesnoj meri vodilo računa već u rimskom a potom i u srednjovekovnom pravu, ali se sve do poslednje trećine 19. veka ne pokušava na ozbiljniji način *statuirati poseban položaj* maloletnika u krivičnom pravu, već se naponi koji su do tada učinjeni, mogu okarakterisati više kao izraz normativne težnje za ublažavanjem strogosti tadašnjeg krivičnog prava u odnosu na maloletnike i decu, pri čemu takva intencija pretežno dolazi do izražaja u postepenom podizanju „*dobne granice*“ apsolutne nekažnjivosti, a ponegde i uvođenjem procesno-pravnih mogućnosti predaje deteta ili maloletnika „kakvoj ustanovi za popravljanje“.⁹

Savremeno krivično zakonodavstvo je u skladu sa kriminološkim, socijalno-psihološkim, te u izvesnoj meri antropološkim učenjima o biološkom, psihičkom i socijalnom razvoju ličnosti, s jedne strane težilo postepenom povišenju starosnog limita početka reagovanja službenih aktera krivične procedure koji primenjuju materijalno krivično pravo,¹⁰ a s druge strane, ispoljavalo *normativno usmerenje* ka proširenju kruga delinkvenata koji imaju poseban krivično-pravni status, (npr. u vrstama krivičnih sankcija koje im se mogu izreći, načinu izvršenja tih sankcija prema njima, vrsti krivičnog postupka čija primena dolazi u obzir i tsl), mada su s obzirom na godine koje imaju krivično odgovorni – mlađa punoletna lica. Bez obzira na mogućnost svrstavanja postojećih komparativnih rešenja krivičnog materijalnog prava u odnosu na starosnu granicu u okviru dva osnovna izložena pravca, činjenica je da se u pogledu tog pitanja ne može govoriti o bilo kakvoj uniformnosti krivično-pravnih rešenja koja se odnose na uzrast kao kriterijum u krivičnom pravu.

U suštini se ipak mogu uočiti određene *zakonodavne tendencije* kada je reč o utvrđivanju *starosnih granica* krivične odgovornosti, kao i u pogledu definisanja kruga *omladinske delinkventne populacije*, čiji pripadnici imaju specifičan krivično-pravni položaj. Na taj način, skoro sve savremene krivične legislative, a naročito u Evropi, *normativno diferenciraju* različite starosne kategorije učinilaca krivičnih dela, koje se uopšteno posmatrano najčešće dele na *decu*, koja zavisno od pojedinih krivično-pravnih sistema predstavljaju učinioce starosti do 7 godine, ili od 7–12, odnosno do 14 ili 15 godina. Drugu starosnu grupu čine *maloletnici*, gde spadaju učinioци, koji zavisno od krivično-pravnog sistema najčešće imaju od 14 do 18 godina, ili do 21 godine, odnosno od 12 do 18 godina, pri čemu je u stvari raspon te starosne grupe u pojedinim krivičnim zakonodavstvima izražen kroz odnos određenog *starosnog minimuma*, kada se neko lice više ne smatra detetom u krivično-pravnom

9 F.Hirjan i M.Singer /1978/: *Maloljetnici u krivičnom pravu*, Zagreb, str. 3

10 Uslovi materijalnog krivičnog prava u pogledu *starosne granice* sposobnosti za snošenje krivice, istovremeno predstavljaju i neophodne *krivičnoprocesne uslove* za sticanje *subjektiviteta pasivne stranke* u krivičnoj proceduri.

smislu i određenog *starosnog maksimuma*, kada to lice stiže krivično-pravni status punoletnog, odnosno mlađeg punoletnog lica.

U nekim zakonodavstvima, kao što je to slučaj sa većinom evropskih država, vrši se i posebno *starosno klasifikovanje* samih maloletnika, koji se npr. dele na mlađe i starije, a što u normativnom i praktičnom smislu ima za svrhu konstituisanje posebnih krivično-pravnih uslova za izricanje određenih krivičnih sankcija maloletnicima koji spadaju u pojedinu starosnu podkategoriju, te za definisanje u određenim situacijama i posebne svrhe krivičnih sankcija za određene starosne kategorije, ili za određivanje posebnog tipa krivične procedure, kao i posebnih pravila izvršenja krivičnih sankcija, zavisno od uklopljenosti delinkventa u određene starosne limite.

Konačno, većina savremenih krivično-pravnih sistema obuhvata i posebnu kategoriju punoletnih učinilaca krivičnih dela, koji prema normativnom stanovištu zakonodavca još uvek pripadaju *omladinskoj populaciji* u širem smislu, pa se najčešće obeležavaju kao „mlađi punoletnici“, odnosno kao „mlađa punoletna lica“. Ta starosna kategorija učinilaca najčešće nema poseban krivično-pravni status, koji bi u normativnom smislu bio potpuno autonoman, ali se ta lica, zavisno od rešenja pojedinih krivičnih zakonodavstava, mogu npr. blaže kažnjavati u određenim situacijama, ili se prema njima mogu primeniti određene krivične sankcije koje se redovno primenjuju u odnosu na maloletnike, odnosno u odnosu na njih se može voditi krivična procedura koja se inače primenjuje u pogledu delinkventne aktivnosti maloletnih lica.

4. STAROSNA GRANICA SPOSOBNOSTI SNOŠENJA KRIVICE U KRIVIČNOM PRAVU SRBIJE – PRAVNA PRIRODA STAROSNOG LIMITA I ZAKONSKO REŠENJE

Odredbom člana 2 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnika,¹¹ utvrđeno je da se prema licu koje u vreme izvršenja protivpravnog dela, u zakonu predviđenog kao krivično delo, nije navršilo četrnaest godina ne mogu izreći krivične sankcije, niti primeniti druge mere koje predviđa Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika. Norma sadržana u citiranoj odredbi krivičnog zakona je *ograničavajućeg značenja* ne samo u pogledu važenja krivičnog prava prema navedenoj starosnoj kategoriji učinilaca krivičnih dela, već i u pogledu mogućnosti vođenja krivičnog postupka,

11 Inače, već naslov ovog Zakona u njegovom drugom delu koji se odnosi na položaj maloletnih lica kao oštećenih određenim krivičnim delima, apsolutno nije adekvatan, jer se tu uopšte *ne radi o krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, kojom se inače bavi jedan deo Krivičnog zakona (krivična dela protiv braka i porodice, neki oblici krivičnih dela protiv života i tela itd.), već je u pitanju *zaštita maloletnih lica u samom krivičnom postupku* u kojem se oni pojavljuju kao oštećeni i svedoci, a u odnosu na neke često uobičajene negativne posledice klasične krivične procedure, koja u mnogim situacijama može dovesti do tzv. sekundarne viktimizacije žrtve, tj. oštećenog. Pojam „maloletnog lica“ je širi od pojma „maloletnika“, tako da obuhvata sva fizička lica koja nisu navršila 18 godina, tj. nisu postala punoletna, a gde u krivičnopravnom smislu, spadaju kako deca tj. lica koja nisu navršila 14 godina, tako i maloletnici (lica koja imaju 14 godina, a još nemaju 18 godina). Prema članu 112 stav 10 KZ, maloletnim licem se smatra lice koje nije navršilo osamnaest godina.

jer ukoliko se krivične sankcije *ne mogu izreći, odnosno druge mere namenjene učiniocima krivičnih dela ne mogu primeniti*, onda se samim tim, po logici stvari, *ne mogu ni izreći*, pa je usled toga, i vođenje krivičnog postupka potpuno isključeno, odnosno to je bespredmetno.

Prema odredbi člana 72 nekadašnjeg KZ SRJ (kasnije KZ Srbije), bilo je propisano da se prema maloletniku koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršio četrnaest godina (dete) ne mogu primeniti krivične sankcije. Ova zakonska odredba je sadržavala *dve terminološke nedoslednosti*; prvo, govorilo se o maloletniku koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršio četrnaest godina, a u zagradi se označavalo da je reč o detetu, što bi bukvalno moralo da znači da su deca posebna kategorija maloletnika, što u suštini nije logično; drugo, govorilo se o primeni krivičnih sankcija, što je ukazivalo da je moguće njihovo izricanje, ali ne i primena, a što bi bilo potpuno besmisleno, pa se takvo rezonovanje naravno nije ni događalo u praksi. S druge strane, prethodno citirana odredba člana 2 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika, otklanja nelogičnosti norme iz nekadašnjeg KZ SRJ (a istovetna odredba je važila i u ranije jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, kao i u potonjem KZ-u Srbije, do donošenja novog KZ-a iz 2006.) i takođe, na jasan način uređuje da delo koje je učinilo dete formalno *ne predstavlja krivično delo*. Ono je samo delo koje je zakonom propisano kao krivično delo i koje je protivpravno. Ni ovde se ne utvrđuje šta predstavlja formalni osnov za određivanje da delo deteta, koje po objektivnim obeležjima predstavlja krivično delo ne bude krivično delo, a to pitanje ćemo detaljnije objasniti u daljem tekstu, nakon analize rešenja iz našeg nekadašnjeg krivičnog materijalnog prava, koje je i poslužilo kao odgovarajuća osnova za rešenje koje je sada sadržano u članu 2 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika.

Suštinski značaj krivičnopravne norme nekada sadržane u odredbi člana 72 KZ SRJ (kasnije do 2006. godine i u KZ-u Srbije),¹² se ogledao ne samo u nemogućnosti primene krivičnih sankcija u odnosu na decu, (učinioce krivičnog dela koji u vreme izvršenja dela nisu navršili četrnaest godina), već i u nemogućnosti vođenja krivičnog postupka protiv tih lica, u okviru kojeg bi se jedino i mogle izreći krivične sankcije, što predstavlja i apsolutni *condicio sine qua non* za njihovu eventualnu primenu. Ali u citiranoj odredbi se ne može sa sigurnošću utvrditi koji je *krivičnopravni osnov*, ili *krivičnopravni temelj*, te nemogućnosti primene krivičnih sankcija u odnosu na decu i sledstveno tome nemogućnosti vođenja krivičnog postupka u odnosu na lica te starosne kategorije. Krivičnopravna teorija se o tome u principu ne izjašnjava na potpuno jasan način, smatrajući verovatno da to pitanje nije sporno, ili da nije suviše bitno. Nama se čini da je ipak potrebno da se pokuša rešavanje tog problema.

12 Ova norma je od značaja, iako više ne predstavlja deo našeg pozitivnog prava, s obzirom da se još uvek veliki broj radova iz naše i nekadašnje jugoslovenske krivičnopravne teorije, odnosi na sadržinu te odredbe, pri čemu treba imati u vidu da se u tim radovima često piše o krivičnoj odgovornosti, koja od donošenja novog Krivičnog Zakonika Srbije iz 2006. godine, više ne predstavlja pojam iz domena pozitivnog krivičnog prava, ali koji se, kao što smo već objašnjavali, u određenoj meri može koristiti u tehničkom smislu. Inače, kao što smo prethodno već objasnili, izraz „starosna granica krivične odgovornosti“, se često koristi u istraživanjima (pre svega, objavljenim na engleskom jeziku – *minimum age for criminal responsibility*), koja se bave komparativnim krivičnim pravom.

Čini se da je jedino realno, da se nemogućnost primene krivičnih sankcija prema licima koja nisu navršila četrnaest godina u vreme izvršenja dela, kao i nemogućnost vođenja postupka prema njima, tretira kao *apsolutno oslobađanje lica te starosne kategorije od krivične odgovornosti*,¹³ odnosno kao apsolutna nemogućnost da ta lica snose krivicu u odnosu na protivpravno delo, određeno zakonom kao krivično delo. Tako npr. B. Čejović,¹⁴ navodi da lica koja nisu navršila četrnaest godina nisu u stanju da shvate značaj svojih postupaka i da njima upravljaju, tako da izvršeno delo nije rezultat njihovog asocijalnog stava odnosno ponašanja, već rezultat nedostatka kontrole, odnosno nadzora roditelja ili vaspitača, tako da iz tih razloga mere za njihovo vaspitanje treba primeniti na tom planu, a ne na planu mera koje sadrži krivično pravo, bolje rečeno zakonodavstvo. Mada citirani autor ne govori *explicitno* o krivičnoj neodgovornosti lica mlađih od četrnaest godina, on prema našem shvatanju to izražava *implicitno* time što očigledno koristi terminologiju koja upućuje na problematiku „krivične odgovornosti“ (krivice prema sadašnjoj zakonskoj terminologiji) i to u njena *dva sadržinska aspekta – intelektualnom*; („...nisu u stanju da shvate značaj svojih postupaka...“) i *voluntativnom*; („...i da njima upravljaju...“). K. Vodopivec zaključuje da je u evropskom pravu pedesetih godina preovladalo stanovište prema kojem maloletnik nije „minijatura odrasla osoba“, krivično odgovorna, sve do trenutka, kada sud isključi njegovu krivičnu odgovornost usled nedostatka sposobnosti rasuđivanja.¹⁵ Ovim se ne definiše *pravna priroda starosne granice*, već se samo na izvestan način apostrofira *oboriva pretpostavka* krivične odgovornosti maloletnika koji je u vreme izvršenja dela navršio određenu starosnu dob, pod uslovom da je i inače posedovao sve ostale klasične atribute krivične odgovornosti – elementi uračunljivosti i krivice (vinosti).¹⁶

13 Treba imati u vidu da je u vreme, kada su citirani autori pisali o krivičnoj odgovornosti maloletnika, odnosno eksplicitno ili implicitno o njihovoj krivičnoj neodgovornosti, *krivična odgovornost* bila pozitivnopravni institut našeg materijalnog krivičnog prava („spoj“ uračunljivosti i odgovarajućeg oblika krivice), ali i procesnog krivičnog zakonodavstva (na primer, jedan od razloga za donošenje oslobađajuće presude), što sada nije slučaj.

14 B. Čejović /1985/: *Krivično pravo u sudskoj praksi*, Prva knjiga Opšti deo, Beograd, str. 494.

15 K. Vodopivec /1955/: *Naše mladinsko sodstvo*, *Pravnik*, br. 7–9, str. 201.

16 Vinost je u stvari, *sinonim* za „krivicu“ i nekada je (mada ne sasvim dosledno), bila uobičajena u našoj krivičnom pravnoj teoriji, a pod njenim uticajem i u praksi, iako formalno nikada nije bila zakonski termin, dok krivica kao poseban izraz nije egzistirala u krivičnom materijalnom zakonodavstvu, niti je bila prihvaćena od strane većine teoretičara, što je uticalo i na praksu, koja je samo u „figurativnom“ smislu koristila termin „krivica“, kao različitu oblast od „parnice“. „Krivica“ je na izvestan način svoje mesto uvek imala u krivičnom procesnom zakonodavstvu, jer se izreka osuđujuće presude svodi na konstataciju o postojanju krivice. Dakle, nikada se u osuđujućoj presudi nije konstatovalo da je optuženi „vin“, već jedino da je „kriv“. Krivica je kod nas uvek egzistirala i u drugim krivičnoprocesnim institutima, kao što je na primer, nekadašnja formulacija pretpostavke nevinosti, bila izražavana kroz pravilo da se „niko ne smatra krivim“, ili je „krivica“ u određenom obliku postojala u samom terminu „okrivljeni“ itd. Sada je krivica zakonski termin i u materijalnom krivičnom pravu, a kako se „vinost“, kao i ranije, ni sada ne spominje u Krivičnom zakoniku, taj se termin sve manje upotrebljava i u praksi, mada se tu još uvek ponekad može sresti, što je posledica izvesne inercije i stečenih navika. Naša savremena krivičnopravna nauka je nakon stupanja na snagu Krivičnog zakonika iz 2006 godine, u najvećoj meri, potpuno „napustila“ izraz „vinost“. Interesantno je da vinost koja predstavlja reč ruskog porekla nije uobičajena u tzv. običnom jeziku, iako je decenijama bila zastupljena u zakonskoj i naučnoj krivičnom pravnoj terminologiji, dok je obrnuto, reč „nevinost“, kao jezički opozit vinosti,

Z. Stojanović navodi da se nekadašnjom odredbom čl. 72 KZ SRJ određuje donja starosna granica ispod koje se isključuje primena bilo koje krivične sankcije, što istovremeno znači i isključenje primene krivičnog zakonodavstva i nadležnosti pravosudnih organa, tako da se prema licu koje u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršilo četrnaest godina (dete u krivičnopravnom smislu), mogu primeniti mere koje predviđaju zakonski propisi kojima se regulišu porodični odnosi.¹⁷ Mada inače odlično zapaža određene kontradikcije koje postoje između termina *krivica* i *krivična (krivičnopravna) odgovornost* u našem krivičnom pravu,¹⁸ uz isticanje da „krivica predstavlja jedan od četiri obavezna elementa u opštem pojmu krivičnog dela“,¹⁹ citirani autor se ne izjašnjava izričito o tome da li je lice koje je u vreme izvršenja krivičnog dela nije navršilo četrnaest godina krivično odgovorno, odnosno da li je načelno (ne)sposobno da bude krivo. To je ovaj autor činio u vreme važenja ranijeg normativnog rešenja materijalnog krivičnog prava, za koje je bilo karakteristično da je krivično delo definisalo na način koji je (mada je to teorijski osporavano),²⁰ bio dosta blizak objektivnom

veoma uobičajena, kako u zakonima, pa i u Ustavu (na primer, pretpostavka nevinosti), tako i u životu. Suprotno ovome, izraz „krivica“ je takođe, veoma uobičajen u tzv. običnom, životnom govoru, dok on i nema neki svoj jezički opozit, jer izraz „nekrivica“, praktično ne egzistira, a pitanje je da li bi se i mogao smatrati gramatički korektnim. Ovo je pitanje nekada smatrano značajnim i u domenu krivičnog procesnog prava, pre svega, u vezi dejstva pretpostavke nevinosti. Nekada je u našem ZKP-u pretpostavka nevinosti bila regulisana na nešto drugačiji način, odnosno kao *pretpostavka nekrivice*, pa se tako utvrđivalo da „niko ne može biti smatran krivim za krivično delo dok to ne bude utvrđeno pravnom odlukom nadležnog suda“. U teoriji se ponekad isticalo kako se ne može prezumpcija nevinosti izvoditi iz jedne odredbe u kojoj se reč „nevinost“ i ne pominje (T. Vasiljević i M. Grubač /2005/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, „Službeni glasnik“, Beograd, str. 31). U stvari, ovo shvatanje previda da su u jezičkom smislu pojmovi „vinost“ i „krivica“ suštinski sinonimi, pa je shodno tome, opet u jezičkom smislu, potpuno isto značenje i njihovih opozita – „nevinosti“ i „nekrivice“, s tim da je u uobičajenom govoru reč „nevinost“ prilično uobičajena, dok je reč „nekrivica“ neuobičajena i praktično se ni ne upotrebljava, iako je obrnuto reč „krivica“ sasvim jasnog značenja i ima široku jezičku, pa i pravnu upotrebu. Drugim rečima, logički i jezički je potpuno jednakog značenja kada se neko, odnosno svako „smatra nevinim“ i kada se „ne smatra krivim“, ali nije sporno da je jasnije značenje pretpostavke nevinosti koja se formuliše u pozitivnom obliku, te da u tom slučaju ona ima i nešto pozitivniju simboličku konotaciju i psihološko značenje za okrivljenog, pa je u tom pravcu i išla poslednja modifikacija odredbe čl. 3 stav 2 našeg Zakonika o krivičnom postupku. Takva terminološka intervencija je bila opravdana i sa stanovišta međunarodnopravnih pravila, jer se u svim relevantnim aktima te vrste pretpostavka nevinosti definiše na pozitivan način, kao *pravo lica da se smatra nevinim*. Naravno, sada je ta usklađenost samo dodatno pojačana i na jednom terminološkom nivou, ali suštinski, apsolutno nema nikakve razlike između *nevinosti* i *nekrivice*.

17 Z. Stojanović /2002/: *Krivično pravo – opšti deo, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, „Službeni glasnik“, Beograd, str. 376.

18 Ovo zapažanje citiranog autora (Z. Stojanović), se odnosilo na naše ranije krivično zakonodavstvo, koje je sadržavalo kao poseban pojam krivičnu odgovornost, koja više ne egzistira u Krivičnom zakoniku Srbije iz 2006. godine.

19 Z. Stojanović /2002/, str. 172–173.

20 Naime, krivično delo je nekada (što je kod nas trajalo decenijama), bilo zakonski definisano kao „društveno opasno delo koje je zakonom određeno kao krivično delo i čija su obeležja određena zakonom“ (član 8 stav 1 KZ SFRJ), što je u osnovi *asociralo na objektivni pojam krivičnog dela*, jer u ovoj definiciji svoje striktno određeno mesto nije našla i vinost, odnosno krivica, koja je tada svrstavana u okvire posebnog pojma krivične odgovornosti, odnosno zakonskog određivanja da je „krivično odgovoran učinilac koji je uračunljiv i koji je krivično delo učinio sa umišljajem ili

pojmu krivičnog dela, a pri tom, je kao poseban zakonski pojam egzistirala krivična odgovornost. U svetlu novog zakonskog rešenja, prethodno citirani autor ističe da se krivično pravo ne primenjuje na lica koja nisu dostigla određeni starosni uzrast, jer kod njih ne može postojati krivica,²¹ pa zbog toga, ni krivično delo.²²

Bez suvišnog udubljanja u prilično složena teorijska pitanja krivice, čini nam se, da baš u odnosu na krivičnopravni položaj maloletnika, čitav niz problema zahteva odgovarajuće objašnjenje. Naime, kako to ističe Z.Stojanović, krivica je element u opštem pojmu krivičnog dela, a krivična odgovornost je pre svega konstatacija, tj. utvrđivanje da neko ispunjava uslove za krivičnu odgovornost, tako da taj termin ima pretežno deklarativni a ne suštinski karakter.²³ Međutim, krivica se ne može utvrđivati bez krivičnog postupka, odnosno bez donošenja odluke kojom se ona konstatuje u zahtevanim krivičnoprocesnim formama.

Znači li to da ne postoji krivično delo ukoliko je učinilac ostao nepoznat pa krivični postupak protiv njega nije ni vođen, ili ukoliko je vođen i završen bez utvrđivanja krivice – rešenjem o obustavi postupka, odbacivanjem optužnice, odbijajućom odnosno oslobađajućom presudom i tsl. ? U stvari, krivično delo tada postoji u objektivnom odnosno realnom smislu, ukoliko je potpuno izvesno da je određena relevantna posledica nastupila kao rezultat krivičnog dela a ne npr. slučaja ili više sile, ali ono ne postoji kao rezultat zakonom utvrđene krivice, tj. tada nije u krivičnom postupku i na zakonom propisan način utvrđena krivica konkretnog lica. Slično tome, ako delo kojim su ispunjena objektivna obeležja krivičnog dela (protivpravnost i određenost u zakonu), učini lice koje u vreme izvršenja nije imalo 14 godina, ono za to delo ne snosi krivičnu krivicu, a tada se ni ne pokreće krivični postupak, a ako se i podnese krivična prijava ona se odbacuje, odnosno postupak se obustavlja kada se utvrdi starost učinioca ali takvo delo svakako postoji ako ima sva objektivna obeležja krivičnog dela. Ono tada postoji kao protivpravno delo koje je zakonom određeno kao krivično delo, ali ono formalno nije krivično delo, jer mu nedostaje krivica kao subjektivni element krivičnog dela.

---

iz nehata“ (član 11stav 1 KZ SFRJ). U teoriji se pri tom, isticalo da je „u našoj krivičnopravnoj literaturi pretežno usvojeno shvatanje da je *i vinost (krivica) učinioca obeležje krivičnog dela*“, pri čemu se to, kada je reč o tadašnjem normativnom rešenju, u osnovi obrazlagalo time da je činjenica da Krivični zakon poznaje krivično delo i krivičnu odgovornost kao dva odvojena pojma, ali koja su međusobno povezana u toj meri da oba predstavljaju zasebnu i to osnovnu jedinicu u sistemu opšteg dela Krivičnog zakona“, pa je stoga teorija pretežno konstruisala sledeći opšti pojam krivičnog dela: „delo, odnosno ponašanje čoveka koje je društveno opasno, zakonom određeno po obeležjima kao krivično delo i za koje je učinilac vin, tj. u pogledu kojeg je postupao sa umišljajem ili iz nehata.“ Više o tome: Grupa autora (redakcija N.Srzentić) /1986/: *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Beograd, str. 40 – 41.

21 Inače, Z.Stojanović objašnjava da se u Srbiji u 19. veku koristio termin „pripisivati u krivicu“, tj. „biti kriv“ (prema Đ.Ceniću), dok se termin „vinost“ u našoj krivičnopravnoj teoriji koristi od početka dvadesetog veka, nastajući kao prevod nemačke reči „Schuld“, najverovatnije pod uticajem ruskog jezika. Inače, „Schuld“, na nemačkom i znači „krivica“, dok „schuldig“ znači „kriv“. Citirani autor konstatuje da je vinost kvazi naučni termin, koji je bez potrebe početkom XX veka uveden u našu krivičnopravnu terminologiju, te da on „donekle zamagljuje stvari i više odgovara psihološkom shvatanju tog pojma. Više o tome: Z.Stojanović /2009/: *Krivično pravo – opšti deo*, XVI izdanje, „Pravna knjiga“, Beograd, str. 138 – 140.

22 Z.Stojanović /2008/: *Krivično pravo*, „CID“Podgorica, str. 356.

23 Z.Stojanović /2006/: *Komentar krivičnog zakonika* „Službeni glasnik“ Beograd, str. 172 – 173.

D.Lazin je jedan od retkih autora, koji eksplicitno i po nama sasvim ispravno ističe da deca – lica koja su učinila krivično delo u periodu do 14 godina starosti, nisu krivično odgovorna, tj. ne mogu snositi krivicu za učinjeno delo,²⁴ ali se ovaj autor, osim što navodi da se u odnosu na decu ne može voditi krivični postupak, niti izricati krivične sankcije, ne upušta u određivanje osnova krivične neodgovornosti dece (nesposobnosti snošenja krivice), što je i logično, jer je njegovo zapažanje istaknuto u okviru rada koji je prvenstveno krivičnoprocesne orijentacije, a nije u većoj odnosno bitnoj meri usmeren na rešavanje problema materijalnog krivičnog prava.²⁵

Interesantno je shvatanje relativno novije hrvatske teorije, gde se prvo zaključuje da je prema deci (učinioci koji u vreme izvršenja krivičnog dela nisu navršili četrnaest godina) isključuje primena „kaznenog“ zakonodavstva, a pri tom se konstatuje da „zakon ne kaže ništa zašto se kazneno zakonodavstvo ne primenjuje prema deci“, da bi zatim autori zaključili da su deca „uvek neubrojiva“.²⁶ Neubrojivost, predstavlja „prvi sastojak krivnje“ i „biti ubrojiv znači biti sposoban za krivnju“ a u novijoj hrvatskoj krivičnopravnoj terminologiji ona u stvari predstavlja drugi izraz za *neuračunljivost*, što se jasno vidi i iz zakonske definicije (član 40 stav 2); „neubrojiva je osoba koja u vrijeme ostvarenja zakonskih obilježja kaznenog dela nije bila u mogućnosti shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvoja ili neke druge teže duševne smetnje.“²⁷

Nije jasno zašto prethodno citirani autori apriorno svrstavaju decu u „neubrojive“ odnosno *neuračunljive*, što bi inače možda moglo da se prihvati kao neka kategorija *neuračunljivosti sui generis*, ali ne i u opštem smislu, jer bi se onda kod svakog deteta moralo utvrđivati postojanje nekog od psiholoških i bioloških osnova „neubrojivosti“ odnosno *neuračunljivosti*, što se kod dece inače ne radi, pa stoga i smatramo da je ovakvo određivanje *ratia* krivične neodgovornosti dece, odnosno neprimenjivanja krivičnog zakona prema njima, u osnovi pogrešno, tj. nije dovoljno obrazloženo, niti je na logičan način distancirano od *neuračunljivosti* (*ubrojivosti*) u opštem smislu.

Postavljanje neoborive pretpostavke da je svaki učinilac krivičnog dela, ili dela koje po svojim obeležjima odgovara krivičnom delu, automatski zato što nije navršio određene godine starosti, samim tim *neuračunljiv*, po našem mišljenju nije opravdano, pa čak nije ni moguće, što predstavlja još jednu potvrdu da se osnov za krivičnu neodgovornost dece ne može temeljiti na opštim krivičnopravnim kategorijama koje inače važe za većinu situaciju i pre svega u odnosu na punoletne učinioce. Suprotno prethodno citiranom stavu, jedan stariji hrvatski autor (iz tadašnje socijalističke republike) se, kao što je to i inače bilo uobičajeno i za krivično pravo nekadašnje SFRJ, ne upušta u određivanje *ratia*, odnosno teorijskog osnova neprimenjivanja krivičnog prava u odnosu na decu kao učinioce krivičnih dela, već

24 Treba imati u vidu da je ovaj rad citiranog autora pisan i objavljen u vreme kada je izraz „krivična odgovornost“ postojao u našem krivičnom materijalnom i procesnom pravu.

25 *D. Lazin /1995/: Posebni i pomoćni krivični postupci*, Beograd, str. 51.

26 *Ž. Horvatić i P. Novoselec /1999/: Kazneno pravo – Opći dio*, Zagreb, str. 144.

27 *Ž. Horvatić i P. Novoselec /1999/, str. 254.*

samo konstatuje da je starosna dob od 14 godina međa između „kaznenog i izvan-kaznenog“, tako da do 14 godina nema „kaznene“ intervencije, iako nije isključena mogućnost državne intervencije u drugom obliku.²⁸

Obična logika jasno ukazuje da se u realnom smislu nikako *ne može govoriti o apriornoj neuračunljivosti učinilaca* protivpravnih dela u zakonu određenih kao krivična, koji u vreme izvršenja takvog dela nisu navršili četrnaest godina, jer kod njih po pravilu ne postoji neki od alternativno predviđenih *bioloških osnova* neuračunljivosti: a) duševna bolest; b) privremena duševna poremećenost, v) zaostali duševni razvoj), ili g) druga teža duševna poremećenost, čak iako se apriorno uzme, (kao što smo već naveli citirano shvatanje), da kod dece po pravilu postoji *psihološki osnov* u vidu nemogućnosti shvatanja značaja svog dela ili sposobnosti upravljanja svojim postupcima.

Na izvestan način bi apriorno i automatsko svrstavanje dece u neuračunljive bilo i ponižavajuće, jer bi se moglo svesti na poistovećivanje kako sa nepotrebnim paralelizmom u odnosu na osobe koje su duševno bolesne, duševno poremećene, odnosno mentalno zaostale, tako i sa domaćim životinjama za koje je naravno, nesporno da ne mogu krivično da odgovaraju (ne mogu biti „pozivane na odgovornost“), tj. ne mogu biti krive za dela koja bi inače, da su ih učinili ljudi mogla biti krivična dela. Obe ovakve opcije imaju izrazito negativnu konotaciju, pa je i iz tih razloga potpuno neopravdano stanovište o apriornoj, odnosno izvesnoj imanentnoj „neuračunljivosti“ dece, tj. lica koja se smatraju decom, jer nemaju odgovarajući uzrast.

Takođe se ne može govoriti ni o apriornom isključenju određenog oblika krivice kod učinilaca dela, koja imaju objektivna obeležja krivičnih dela, kada takvi „učinioci“ nisu u vreme izvršenja dela navršili četrnaest godina, jer sama činjenica njihovog starosnog doba ne može apriorno ukazivati na apsolutno isključenje umišljaja ili nehata u odnosu na učinjeno delo. Kako krivica načelno ne postoji, bilo zbog nepostojanja uračunljivosti, jer samo uračunljivo lice može biti krivo,²⁹ bilo zbog nepostojanja elemenata određenog oblika krivice (umišljaja, odnosno nehata, ukoliko se radi o delu koje može biti i nehatnog karaktera), kada se radi o uračunljivom licu, postavlja se pitanje šta je to što načelno nedostaje kod lica koja u vreme izvršenja dela nisu imala punih četrnaest godina, pa da ona nikako ne mogu biti kriva za učinjeno delo, koje je protivpravno i određeno zakonom kao krivično delo?

Kod takvih učinilaca jednostavno nedostaje određeni uzrast kao jedna potpuno objektivna činjenica koju uopšte nije potrebno vrednovati i objašnjavati na bilo koji način u kvalitativnom smislu. Radi se o *čisto objektivnom i kvantitativnom kriterijumu*. Lice koje u vreme izvršenja dela nije imalo četrnaest godina, može biti individualno izuzetno zrelo i inteligentno, ispunjavati sve potrebne uslove koji se formalno odnose na intelektualnu i voluntativnu sposobnost, ali ono nikako ne može biti krivo, jer jednostavno nema odgovarajuću starosnu dob.

28 F. Bačić /1998/: *Kazneno pravo – Opći dio, peto prerađeno i prošireno izdanje*, „Informator“, Zagreb, str. 508.

29 Kako to objašnjava Z.Stojanović /2006/ (Komentar Krivičnog zakonika, Beograd, str. 102); „učinilac koji je krivično delo učinio u stanju neuračunljivosti ne može biti smatran krivim, odnosno neuračunljivost isključuje krivicu kao obavezan element krivičnog dela.“

Ovde se mogu postaviti *dva osnovna pitanja*: da li je zakonodavac uopšte i uspostavio krivičnu neodgovornost dece koja nisu navršila četrnaest godina, odnosno njihovu nesposobnost da snose krivicu, te ukoliko je zaista tako, na čemu se temelji načelna postavka o njihovoj krivičnoj neodgovornosti, odnosno njihovoj nesposobnosti da budu kriva za učinjeno delo. Na prvo pitanje odgovaramo pozitivno i to ne samo iz već iznetih razloga, da se u teoriji pretežno govori o nemogućnosti dece da shvate značaj svog dela, niti da procene dozvoljenost ili zabranjenost svojih postupaka,³⁰ (što predstavlja implicitno ukazivanje na njihovu krivičnu neodgovornost, odnosno nesposobnost snošenja krivice, ali bez preciziranja o kom se osnovu radi), već i iz suštinskog razloga da nije moguće na bilo koji drugi način zasnovati nemogućnost primenjivanja krivičnih sankcija prema tim licima, a što povlači i nemogućnost vođenja postupka prema njima. Ali pitanje osnova na kome se zasniva krivična neodgovornost (nemogućnost da budu krivi) učinilaca koji u vreme izvršenja dela nisu imali navršenih četrnaest godina zahteva malo složenije objašnjenje. Taj osnov je očigledno samostalan u odnosu na opšta pravila utvrđivanja sposobnosti za snošenje krivice, kada se zahteva ustanovljavanje uračunljivosti učinioaca.

Zakonodavac je, proglašavajući da se u odnosu na decu koja nisu navršila četrnaest godina ne mogu izreći i primeniti krivične sankcije, kao ni druge mere koje se inače mogu izreći i primeniti maloletnicima, prema našem shvatanju njih odredio kao *apsolutno krivično neodgovorne*, odnosno *apsolutno nesposobne za snošenje krivice*,³¹ jer se suprotno ni u kom slučaju ne može utvrđivati, dok je u uobičajenim slučajevima utvrđivanja na primer, uračunljivosti, pretpostavka da je neko lice bilo uračunljivo, pa se ukoliko postoje odgovarajući osnovi, može utvrđivati suprotno. Mada se u zakonu ne koristi termin *krivično neodgovorni*, odnosno „nesposobni da snose krivicu“, jasno je da se radi o krivičnoj neodgovornosti, tj. nesposobnosti snošenja krivice, jer čak i *etimološki posmatrano*, izraz odgovornost upućuje na to da je neko lice sposobno da za nešto odgovara, te da se može od strane nadležnih organa i pozvati na odgovornost, što je i razlog da još uvek paralelno i povremeno sa terminom „nesposobnost snošenja krivice“, upotrebljavamo i ovaj izraz, koji je tehničkog karaktera i kao takav, više ne postoji u Krivičnom zakoniku.

30 Tako i Lj. Lazarević navodi: „Ovakav stav zakona u skladu je sa vladajućim koncepcijama da se borba protiv delinkventnog ponašanja lica ovog starosnog doba ne može voditi primenom mera krivičnog prava. Stepenn njihovog duševnog razvoja je takav da, po pravilu, nisu svesna stvarnog značaja svojih postupaka. Primena krivične sankcije prema deci nema moralnog osnova, a ne bi bila ni svrsishodna, jer ova lica nisu u stanju da shvate pravi smisao izrečene sankcije. Njihovo asocijalno ponašanje rezultat je, po pravilu, odsustva neophodne brige i staranja roditelja ili drugih lica koja su dužna da se o njima brinu.“ Grupa autora /1986/: *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Beograd, str. 295. U stvari, ovo shvatanje se ni ne bavi utvrđivanjem pravne osnove nemogućnosti dece da budu krivično odgovorna, odnosno da snose krivicu za učinjeno delo, već je ono u osnovi posvećeno objašnjavanju (ne)sposobnosti te kategorije lica da shvate značaj krivične sankcije, uz ukazivanje na prethodnu „odgovornost“ onih koji bi trebalo da se bave vaspitanjem dece, što predstavlja element etiološkog pogleda na ovo pitanje, pa se stoga, ovde više radi o psihološko-sociološkom nego o pravnom objašnjenju.

31 Kako su *krivica* i *vinost* sinonimi, ovde bi se moglo koristiti i objašnjenje da se deca zakonski tretiraju kao *objektivno nevinna* za učinjeno protivpravno delo, koje je zakonom utvrđeno kao krivično delo, ali bi i to takođe, bilo prilično neobičajeno sa stanovišta terminologije koja se koristi u našoj krivičnopravnoj nauci i praksi, te ustaljenih shvatanja, mada formalno-pravno posmatrano, **uvek kada neko za određeno delo nije kriv, on je po logici stvari, svakako nevin u odnosu na to krivično delo.**

Kada se prema detetu ne mogu izricati i primenjivati krivične sankcije, odnosno druge mere krivičnopravnog karaktera, niti voditi krivični postupak, jasno je da ono ne može krivično odgovarati za učinjeno delo (delo se detetu ne može „stavljati na teret“), pa dete stoga i smatramo apsolutno i objektivno nesposobnim za snošenje krivice. Ovakvo postupanje našeg zakonodavca, koji decu jedino implicitno proglašava nesposobnom za snošenje krivice, a eksplicitno samo govori o nemogućnosti da se prema njima izriču i primenjuju krivične sankcije, odnosno druge mere krivičnopravnog karaktera, je motivisano *kriminalno-političkim razlozima* koji ne opravdavaju krivično gonjenje lica mlađih starosnih kategorija, slično kao što se to po pravilu, čini i u komparativnom pravu.

Dakle, ovde se ne radi o načelnom stavu da dete nije sposobno da shvati značaj svog dela zbog svoje nezrelosti,³² već se jednostavno apriorno smatra da lica određenog uzrasta, ne mogu ni u kom slučaju snositi krivicu, pa stoga ni njihova protivpravna dela određena zakonom kao krivična dela, ne predstavljaju krivična dela. Stoga su takva lica u objektivnom smislu nesposobna da budu kriva za učinjena dela, koja inače ispunjavaju sva objektivna obeležja krivičnih dela, tj. određena su zakonom kao krivična dela i protivpravnog su karaktera.

Postavlja se pitanje zašto zakonodavac ipak ne upotrebljava termin *nemogućnost snošenja krivice*, odnosno zašto izričito ne navede da su učinioци dela koja su protivpravna i zakonom određena kao krivična dela, a koji u vreme izvršenja takvog dela nisu navršili četrnaest godina, nesposobni da budu krivi, odnosno, zašto se ne utvrđuje da deca ne mogu snositi krivicu, već samo objašnjava da se prema njima

32 Suštinski *ratio legis* pravila po kojem *deca ne mogu biti kriva* za učinjeno delo koje je protivpravno i zakonom određeno kao krivično delo (a koje je samo implicitno zakonsko rešenje, jer zakonodavac jedino govori o nemogućnosti krivičnog sankcionisanja i preduzimanja drugih mera propisanih za maloletne učinioce krivičnih dela, što implicitno, ali nedvosmisleno isključuje i mogućnost vođenja krivičnog postupka), je svakako utemeljen na načelnoj ideji da su lica tog starosnog uzrasta po pravilu nedovoljno zrela da bi mogla imati potreban subjektivni odnos prema svom delu, odnosno da bi im se delo moglo „pripisati u krivicu“. Međutim, niti je to na takav način formulisano u Krivičnom zakoniku (u kojem se, kao što je objašnjeno, eksplicitno uopšte ne govori o nesposobnosti snošenja krivice, kada je reč o deci), niti tako nešto uvek mora biti slučaj u praksi, jer nije nimalo retko, da je osoba koja još nije navršila četrnaest godina, faktički daleko zrelija od pojedinih maloletnika (naročito kada su u pitanju mlađi maloletnici), pa i od nekih punoletnih lica. S druge strane, načelna (ne)zrelost dece nije i jedini *ratio legis* implicitno formulisane zakonske nemogućnosti da ona snose krivicu za učinjeno delo koje je protivpravno i zakonom određeno kao krivično delo (nemogućnost izricanja krivičnih sankcija, niti primenjivanja drugih mera koje predviđa Zakon o maloletnim učinioциma krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika), već na takvo zakonsko rešenje uticaj imaju i drugi razlozi, poput: 1) načelne koncepcije po kojoj je besmisleno lica mlađih starosnih kategorija izlagati krivičnom gonjenju i krivičnim sankcijama koje proizlaze iz krivičnog postupka, 2) nepostojanja bitne razlike između većine krivičnih sankcija koje se mogu izreći maloletnicima (što je posebno upadljivo kada se radi o mlađim maloletnicima) i mera koje se u okviru socijalne zaštite preduzimaju u odnosu na decu koja su učinila delo koje je protivpravno i zakonom određeno kao krivično delo, što se naravno, nikako ne odnosi na maloletnički zatvor, pa ni na upućivanje u vaspitno-popravni dom, ali treba imati u vidu da se maloletnički zatvor, može izreći samo starijim maloletnicima, te da se kod nas već decenijama ta krivična sankcija, tj. jedina kazna propisana za maloletnike, izriče u manje od 1 % slučajeva, dok se upućivanjem u vaspitno-popravni dom reaguje na najviše 5 do 6 % maloletničke delinkvencije, 3) tendencije da licima mlađih starosnih kategorija iz načelnih razloga treba davati „drugu šansu“ i neizlagati ih stigmatizaciji, koja je u određenoj meri neizbežna, a do koje svakako dovodi krivični postupak i posebno, krivična sankcija koja se u tom postupku izriče.

ne mogu izricati i primenjivati krivične sankcije, odnosno druge mere propisane Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, što se, kao što smo već objasnili, u sadržinskom i suštinskom smislu svodi na isto. Nama se čini da se odgovor s jedne strane, krije u nastojanju zakonodavca da u ovom slučaju ne napravi izuzetak u odnosu na opštu koncepciju subjektivnog elementa krivičnog dela, koji se sastoji od krivice, a koja načelno može postojati samo kada se radi o uračunljivim licima, dok je to s druge strane, ishod i jedne prilično duge tradicije, jer je navedeno zakonsko rešenje proizišlo iz sličnog prethodno citirnog rešenja našeg ranijeg zakonodavstva, koje je kao takvo važno više decenija.

Ovakva koncepcija objektivne nesposobnosti dece da snose krivicu, se može označiti kao *striktna*, ili *apsolutna nesposobnost snošenja krivice* učinilaca protivpravnih dela određenih zakonom kao krivična dela, tog starosnog doba, slično kao što u nekim drugim krivično-pravnim sistemima, obrnuto postoji tzv. *strict liability*, za učinioce nekih krivičnih dela, a što se sa stanovišta našeg pozitivnog prava i prihvaćenih teorijskih koncepcija, suviše približava objektivnoj odgovornosti, koja je neprimerena savremenom krivičnom pravu. Suprotno ovome, možemo da uočimo, da kada su u pitanju deca koja u vreme izvršenja dela nisu navršila četrnaest godina, njihov krivično-pravni položaj ukazuje na objektivnu nemogućnost snošenja krivice, što je motivisano pretežno kriminalno-političkim i opšte humanim razlozima neizlaganja suviše mladih lica krivičnom progonu. U opštem smislu, ovakvo normativno rešenje je diktirano i *međunarodnim obavezama* naše zemlje, jer je u odredbi čl. 4. st. 1 *Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe* predviđeno da u pravnim sistemima koji poznaju pojam minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost maloletnika,³³ ta granica neće biti vezana za suviše rani uzrast, imajući u vidu *emotivnu, mentalnu i intelektualnu zrelost*.³⁴

Razlike između maloletnih ili punoletnih učinilaca krivičnih dela koji ne snose krivicu i dece učinilaca dela kojima su ispunjeni objektivni elementi krivičnih dela (protivpravnost i određenost u zakonu), koja u vreme izvršenja dela nisu navršila četrnaest godina, se svode na sledeće *diferencijalne konstatacije*:

1. Osnov nepostojanja krivice maloletnih ili punoletnih učinilaca dela koja su protivpravna i zakonom određena kao krivična (bilo zbog neuračunljivosti, ili usled nepostojanja određenog oblika krivice) i objektivne nesposobnosti da snose krivicu onih učinilaca koji u vreme izvršenja dela nisu navršili četrnaest godina, se suštinski razlikuje, jer je u prvom slučaju neophodno postojanje određenih posebnih zakonom normiranih uslova,³⁵ a u drugom je dovoljno

33 I u ovom primeru se uočava relativno česta upotreba izraza „krivična odgovornost“ odnosno „starosna granica krivične odgovornosti“, što uz već objašnjen stav o *tehničkom karakteru* termina *krivična odgovornost*, takođe daje mogućnost da se taj izraz, iako više ne postoji kao takav u našem KZ-u, još uvek i samo donekle upotrebljava u teorijskom smislu.

34 *Pekinska pravila* – Rezolucija br. 40/33 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 29. novembra 1985. godine.

35 Ti uslovi se kada je u pitanju neuračunljivost odnose na utvrđivanje postojanja određenog *biološkog osnova* (duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, zaostalog duševnog razvoja ili druge teže duševne poremećenosti), usled čega je (*kauzalno*) nastupio jedan od alternativno predviđenih *psiholoških osnova* (nemogućnost shvatanja svog dela ili nemogućnost upravljanja svojim postupcima), a po logici stvari, ukoliko se kod nekog učinioaca utvrdi neuračunljivost, ne postavlja se pitanje njegove krivice, jer ona ne može postojati bez uračunljivosti kao *condic-*

samo da učinilac nije prešao određeni starosni limit, što takode predstavlja određeni zakonom normirani uslov, ali je on mnogo jednostavniji i utvrđuje se mehaničkom konstatacijom da konkretno lice u vreme izvršenja protivpravnog dela određenog zakonom kao krivično delo, nije imalo određeni uzrast;

2. Utvrđivanje uslova za postojanje krivice punoletnih učinilaca je prilično složeno, zavisno od konkretnog slučaja, dok je kada je reč o krivičnoj neodgovornosti usled određenog starosnog doba, odnosno objektivnoj nemogućnosti da se snosi krivica jer lice nije navršilo određeni uzrast, dovoljno da se utvrdi da učinilac krivičnog dela u vreme izvršenja dela nije navršio četrnaest godina, tj. da nije prešao zakonom normiran starosni limit;
3. Po logici stvari se, kada su u pitanju lica prema kojima se s obzirom na njihovu starost može voditi krivični postupak, pretpostavlja da su ona sposobna da snose krivicu, tj. da su uračunljiva, pa se u samom postupku utvrđuje u zakonom propisanim formama da li u konkretnom slučaju postoje određene činjenice koje ukazuju da nema uslova za postojanje uračunljivosti, a onda i krivice, dok se, kada je u pitanju dete koje nije navršilo četrnaest godina, sama njegova starost tretira kao zakonom formulisana neoboriva pretpostavka njegove krivične neodgovornosti, odnosno nesposobnosti za snošenje krivice, mada se u zakonu, (iz kriminalno-političkih, pravno-tehničkih, ili terminoloških razloga),³⁶ govori jedino o isključenju mogućnosti primenjivanja krivičnih sankcija u odnosu na ta lica.
4. Prema maloletnim ili punoletnim učinocima krivičnih dela za koje je utvrđeno da usled neuračunljivosti ne mogu biti krivi, primenjuju se posebne krivične sankcije – mere bezbednosti,³⁷ dok se prema deci koja se

---

tia sine qua non. Uslovi koji se odnose na krivicu se ogledaju u neophodnosti postojanja oblika krivice koji se zakonom zahteva, što znači da je delo učinjeno sa umišljajem – direktnim; kada je učinilac bio svestan svog dela i hteo njegovo izvršenje, ili eventualnim; ukoliko je učinilac bio svestan da usled njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posledica pa je pristao na njeno nastupanje, odnosno da je delo učinjeno iz nehata – svesnog; ukoliko je učinilac bio svestan da usled njegovog činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posledica, ali je olako držao da će je moći sprečiti ili da ona neće nastupiti, ili nesvesnog; kada učinilac nije bio svestan mogućnosti nastupanja zabranjene posledice, iako je prema okolnostima i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan te mogućnosti, pri čemu je, kada je u pitanju nehatno delo, neophodno da se krivičnim zakonom predviđa odgovornost i za nehat u slučaju izvršenja nekog konkretnog krivičnog dela.

- 36 Već smo prokomentarisali da se suštinski radi o implicitno formulisanoj *krivičnoj neodgovornosti dece*, odnosno njihovoj nesposobnosti da snose krivicu, mada se u zakonu eksplicitno spominje jedino nemogućnost izricanja i primene krivičnih sankcija, odnosno drugih mera koje se mogu izreći maloletnim učinocima krivičnih dela, pri čemu se ne može sa sigurnošću utvrditi *ratio legis* takve terminologije, pa smo stoga, u *egsempli causa smislu* naveli nekoliko mogućih objašnjenja.
- 37 Naravno, ukoliko ne postoji krivica, odnosno njen određeni oblik, krivični postupak se obustavlja, ili se donosi oslobađajuća presuda (zavisno od faze procedure), tako da ne dolazi u obzir primena bilo kakvih krivičnih sankcija. Nepostojanje krivice je sada razlog koji dovodi do toga da delo koje je predmet postupka više nije krivično delo, a ne postoji poseban razlog koji bi se odnosio na nepostojanje „krivične odgovornosti“, jer se krivična odgovornost kao takva, više ne spominje u Krivičnom zakoniku. Više o tome: M.Škulić /2010/: *Kratki komentar osnovnih modifikacija krivičnog procesnog prava Srbije – izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku, odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i odredbe Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela*, „Pravni portal“, Smederevo, str. 3 – 4.

smatraju krivično neodgovornim, odnosno nesposobnim da snose krivicu usled svog nedovoljnog uzrasta, uopšte ne primenjuju bilo kakve krivične sankcije (kao ni druge mere koje se inače, mogu izreći maloletnim učinio-cima krivičnih dela),³⁸ niti se u odnosu na njih vodi krivični postupak, koji je i neophodan za izricanje bilo kakvih krivičnih sankcija, iz čega proizilazi i da je nesposobnost dece da budu kriva, prema svojim ukupnim krivično-pravnim i faktičkim efektima, znatno šira u odnosu na neuračunljivost pu-noletnih lica prema kojima se može voditi poseban krivični postupak radi izricanja mera bezbednosti medicinskog karaktera.

Starosni limit od *nenavršenih četrnaest godina se vremenski fiksira u vreme izvršenja krivičnog dela*, iz čega proizilazi i pitanje kako takvu zakonsku formulaciju treba tumačiti kada je reč o učinio-cima krivičnog dela, odnosno dela koje je protiv-pravno i zakonom određeno kao krivično delo, koji nisu preduzeli radnju izvršenja, već su nastupali kao podstrekači ili pomagači.³⁹ Nama se čini da je opravdano govo-riti o vremenu izvršenja krivičnog dela, jer bi jezički i pravno-tehnički bilo prilično nezgrapno da se upotrebljava termin *vreme učinjena dela*, koji bi striktno posmatra-no u sebe uključivao i saizvršilaštvo, te podstrekavanje i pomaganje, ali da kada je reč o pomagačima, odnosno podstrekačima, ili saizvršiocima koji u delu učestvuju nekom drugom umišljajnom radnjom, a ne radnjom izvršenja, treba voditi računa o starosti tih lica (saučesnika) u vreme kada su preduzeli *radnju saučesništva*.

S obzirom da radnje saučesništva mogu biti vremenski odvojene od radnje izvršenja, bilo bi besmisleno vezivati pitanje sposobnosti snošenja krivice saučesnika za njegovu starost u vreme izvršenja, odnosno preduzimanja radnje izvršioca dela. Smatramo da je jedino relevantna starost izvršioca u vreme izvršenja krivičnog dela, te starost saučesnika u vreme preduzimanja radnje saučesništva, bez obzira što se u zakonu govori jedino o vremenu izvršenja krivičnog dela. Pojam *izvršenje* treba u ovom slučaju šire tumačiti, što proizilazi ne samo iz zahteva elementarne logike, već i iz razloga pravičnosti i krivično-pravne logike da starost učinioca kao element za isključenje krivične odgovornosti (kada nije navršio četrnaest godina) može biti relevantna jedino ukoliko se odnosi na vreme kada je preduzeta konkret-na radnja učinioca koji nije prešao zakonom predviđeni starosni limit a kojom je učinjeno krivično delo – radnjom izvršenja ili nekom radnjom u kojoj se ogleda saučesništvo.

Po pitanju uzrasta je inače stav sudske prakse jasan, pa se tako „određeni broj godina starosti jednog lica navršava onoga dana poslednje godine koji po svom broju odgovara danu njegovog rođenja.“⁴⁰ Prema stavu sudske prakse i sam dan koji predstavlja poslednji dan *starosnog limita* se još uvek tretira kao deo perioda krivične neodgovornosti usled nedovoljne starosti. Prema pravnom shvatanju Vrhovnog

38 Prema njima se mogu jedino preduzimati određene mere iz domena socijalne i porodične zaštite.

39 Mogli bi da nastupe i kao *saizvršio-ci*, ali ne radnjom izvršenja, već na *neki drugi način* u smislu odredbe člana 33 KZ: „Ako više lica učestvovanjem u radnji izvršenja sa umišljajem ili iz nehata zajednički izvrše krivično delo, ili ostvarujući zajedničku odluku *drugom radnjom sa umišljajem bitno doprinesu izvršenju krivičnog dela*...“

40 O.Perić/2005/: *Komentar Zakona o maloletnim učinio-cima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika*, Beograd, str. 22–23.

suda Srbije,⁴¹ ako je maloletnik – dete izvršilo krivično delo na dan svog četrnaestog rođendana prema njemu je postupak trebalo obustaviti.⁴² Ovo shvatanje je svakako korisno za takvog učinioca krivičnog dela, ali je pitanje da li čovek navršava određene godine danom svog rođendana ili *danom posle*. Jedini ispravan način bi se svodio na utvrđivanje i sata rođenja, što je sa stanovišta sudskog postupanja i krivičnog postupka, odnosno uslova za postojanje ili nepostojanje krivične odgovornosti, ipak suviše komplikovano, a ponekad je i neizvesno kog je sata nekog dana, neko rođen. Stoga smo mišljenja, da je stav sudske prakse ipak opravdan, jer su starosne granice u suštini onako prilično relativizovane, pa zato dan kada neko lice puni četrnaest godina, još uvek pripada starosnom limitu koji označava doba krivične neodgovornosti, koje prestaje tek istekom dana kada neko lice navršava četrnaest godina starosti.⁴³ Može se takođe postaviti i pitanje kako će se računati vreme za ona lica koja su rođena 29. februara. Po prihvaćenom stavu to vreme se računa, u onoj godini koja nije prestupna, istekom 28. februara odgovarajuće godine.⁴⁴

Granica od četrnaest godina, kao granica nesposobnosti snošenja krivice, što znači i starosni limit za mogućnost vođenja krivičnog postupka, uzeta je za naše uslove prema iskustvu da je to granica potpune psihičke nezrelosti nekog lica (zbog čega se i nazivaju decom), ali praksa pokazuje da ova lica sve češće vrše krivična dela, pa čak i vrlo teška (ubistva), pa bi tako prema shvatanju *Đ. Lazina*,⁴⁵ *ukoliko se proceni da je pojava masovna i stalna, reakcija mogla biti smanjenje granice „krivične odgovornosti“ ispod 14 godina, ili utvrđivanje pokretne granice „krivične odgovornosti“ (npr. u rasponu od 10 – 14 godina), kada bi se u tim okvirima prema konkretnom slučaju utvrđivalo da li je lice krivično odgovorno ili nije, odnosno (u svetlu novog rešenja KZ-a), da li je lice (ne)sposobno za snošenje krivice.*

Ovakvo rešenje, tj. predložena *relativizacija starosne granice* sposobnosti za snošenje krivice ne bi bilo adekvatno, ne samo iz formalnih razloga, jer Konvencija o pravima deteta načelno, time što insistira ne neodređivanju starosne granice snošenja krivice (krivične odgovornosti), na suviše niskom nivou (što se ipak, kao što je prethodno objašnjeno, dosta razlikuje od države do države), time u implicitnom smislu zahteva i da se već na određenom nivou utvrđena starosna granica nikako ne snižava. Ovo se konačno, u praksi lako može uočiti, jer praktično nema države koja je u relativno novije vreme snižavala starosnu granicu ove vrste⁴⁶, a države koje

41 Sada je to Vrhovni kasacioni sud, koji se u ovom smislu, odnosno u smislu uvažavanja tekovina prethodne ustaljene sudske prakse, može smatrati svojevrsnim sukcesorom nekadašnjeg Vrhovnog suda Srbije.

42 Kžm. br. 39/93 od 15. 01.1993., Bilten Vrhovnog suda Srbije /1993/, br. 2/1993, Beograd, str. 10

43 Taj se dan dakle *uračunava u termin*, što je suprotno od jednog drugog pravila koje važi u uobičajenim pitanjima rokova u raznim granama materijalnog i procesnog prava, kada je u pitanju pretežno početak roka, mada se ponekad na taj način reguliše i završetak roka i kada se određeni dan *ne uračunava u termin* (*dies a quo non computator in termino*).

44 O. Perić /2005/, str. 22.

45 Đ. Lazin /1995/, str. 53.

46 Mimo ovoga, nije sporno da u mnogim državama, a naročito u onima koje se odlikuju tzv. punitivnom atmosferom u javnosti, već godinama traju polemike u odnosu na potrebu da se snizi starosna granica krivične odgovornosti (starosna granica sposobnosti snošenja krivice), što je često posledica kako nerazumevanja krivičnopravnog položaja maloletnika, tako i uzavrelih političkih debata što se u nekim državama povezuje i sa problematikom kriminaliteta i delinkvencije imigranata, ili određenih etničkih grupa. Interesantno je na primer, da se u Mađarskoj najavljuje

su taj limit menjale, to su uvek činile tako što su starosnu granicu podizale na više. Konačno, postoji i primer određene normativne relativizacije starosne granice sposobnosti snošenja krivice, ali u potpuno obrnutom smeru, tj. na izvestan način, u korist učinioca. To je na primer, slučaj u Nemačkoj gde je ta granica kao i kod nas fiksirana na navršениh četrnaest godina u vreme izvršenja krivičnog dela, ali je pri tom moguće da maloletnik koji je u vreme izvršenja dela imao uzrast od četrnaest godina, a nije navršio šesnaest (mlađi maloletnik), u konkretnoj situaciji ipak bude tretiran kao dete, ukoliko se ustanovi da je njegov duševni razvoj bio na nivou osobe koja još nije navršila četrnaest godina.

5. MALOLETSTVO U KRIVIČNOM PRAVU SRBIJE

Odredbom čl. 2 i 3 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnika, utvrđena su dva relevantna pitanja: *gornja* i *donja starosna granica maloletstva* u našem krivičnom zakonodavstvu, kao i podele unutar tako utvrđenih raspona.

Sposobni za snošenje krivice prema starosnom kriterijumu su učinioci krivičnih dela koji su u vreme izvršenja dela navršili četrnaest godina. U odnosu na njih se može voditi krivični postupak i mogu im se izricati krivične sankcije, kao i druge mere iz domena krivičnog prava za maloletnike, ali su oba ova aspekta podvrgnuta određenim ograničenjima. U odnosu na njih se vodi *poseban krivični postupak* – postupak prema maloletnicima, a mogu im se izricati samo *određene krivične sankcije* – vaspitne mere. Prvo ograničenje je dakle iz domena krivičnog procesnog prava, a drugo iz oblasti krivičnog materijalnog prava.

Maloletnici se zakonom kategorišu na *dve kategorije – mlađe*, koji nisu navršili šesnaest godina (učinioci koji su u vreme izvršenja krivičnog dela imali četrnaest godina, ili bili stariji, a nisu napunili šesnaest godina) i *starije*, koji nisu navršili osamnaest godina (učinioci koji su u vreme izvršenja krivičnog dela imali šesnaest godina, ili bili stariji, a nisu napunili osamnaest godina). *Procesno ograničenje* postoji u odnosu na obe kategorije maloletnika, jer se i prema mlađim maloletnicima, kao i u odnosu na starije maloletnike, vodi poseban krivični postupak – postupak prema maloletnicima, dok je *materijalno ograničenje* usmereno u potpunosti samo ka mlađim maloletnicima, dok se u odnosu na starije maloletnike mogu izricati kako vaspitne mere tako i izuzetno, posebna kazna – maloletnički zatvor.

Kao posebna starosna kategorija – *mlađa punoletna lica*, smatraju se lica koja su učinila krivično delo kao punoletna ali u vreme suđenja nisu navršila 21 godinu i pri tom ispunjavaju određene posebne uslove utvrđene u članu 41 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika. Potrebno je ne samo da se radi o učiniocu određene starosne kategorije (lice koje je kao punoletno učinilo krivično delo, a u vreme suđenja nije navršilo dvadeset i jednu godinu), već je potrebno i da sud oceni da u takvom slučaju postoje određene sasvim konkretne su-

---

skorašnje održavanje referendumu na kojem bi se građani izjasnili o snižavanju starosne granice krivične odgovornosti sa sadašnjih 14 na 12 godina. Zakonodavac nije dužan da prihvati stav izražen na referendumu (koji će uskoro izvesno ići u prilog snižavanja starosnog limita), ali je vrlo verovatno da će se „punitivni“ zahtev građanstva iz političkih razloga ispoštovati, jer da nije tako, zašto bi se ovakav referendum uopšte i raspisivao.

bjektivne okolnosti, tako da se s obzirom na obeležja ličnosti tog lica i okolnosti pod kojima je učinjeno krivično delo, može očekivati i da će se odgovarajućim vaspitnim merama, tj. merom pojačanog nadzora od strane organa starateljstva ili merom upućivanja u vaspitno-popravni dom, postići svrha koja bi se ostvarila izricanjem kazne. Tada u obzir dolazi i izricanje bilo koje od mera posebnih obaveza.

6. MINIMALNI UZRAST (STAROSNA GRANICA) SPOSOBNOSTI ZA SNOŠENJE KRIVICE (KRIVIČNE ODGOVORNOSTI) U EVROPSKIM DRŽAVAMA TABELARNI PRIKAZ ⁴⁷

Država ⁴⁸	Donja zakonska starosna granica za mogućnost izricanja vaspitnih mera u porodici/ sud za mlade (zakon o socijalnoj zaštiti mladih) ⁴⁹	Donja zakonska granica krivične odgovornosti (opšti krivični zakon(ik), ili poseban (krivični) zakon o maloletnicima	Puna krivična odgovornost (može se/mora se primeniti krivično pravo za punoletne učionice; maloletničko pravo ili se sankcije iz domena maloletničkog prava mogu primeniti	Uzrast u odnosu na koji dolazi u obzir izricanje krivične sankcije maloletničkog zaptora, što obuhvata i druge oblike lišenja slobode koji su slični zatvoru za maloletnike
Austrija		14	18/21	14–27
Belgija		18	16**/18	Samo ustanove socijalne zaštite
Belorusija		14***/16	14/16	14–21
Bugarska		14	18/21	14–21
Grčka	8	13	18/21	13–21/25
Danska****		15	15/18/21	15–23

47 Izvori: F.Dünkel /2007/: Ekspertsko mišljenje o Nacrtu Zakona o maloletničkom pravosuđu Crne Gore i podaci izneti na skupu o maloletničkoj delinkvenciji i pravosuđu za maloletnike u Greifswald-u u Nemačkoj – „*Juvenile Justice Systems in Europe – current situation, reform developments and good practices*“; International Conference, organised by the Department of Criminology, University of Greifswald, 21. – 24. maj.

48 Države su nabrojane prema azbučnom redosledu.

49 Ove mere po pravilu, tj. u najvećem broju država i njihovih pravnih sistema formalno nisu krivične sankcije, ili bar, nisu tako definisane, mada sadržinski često mogu prilično upadljivo da asociiraju na krivične sankcije iz domena maloletničkog krivičnog prava, već se tu u stvari, radi o merama iz domena socijalne reakcije, odnosno socijalne zaštite, mada u nekim državama takve mere imaju i određene krivičnopravne konotacije. Ovo je naročito karakteristično za Škotsku, gde se čak mere iz domena krivičnog prava, pod određenim uslovima mogu izreći maloletnicima koji nisu učinili krivično delo, već su samo ispoljili određeni oblik „devijantnog“ ili društveno neprihvatljivog ponašanja (tzv. antisocijalno ponašanje – *antisocial behavior*). U takvo ponašanje se u Škotskoj svrstava čitav niz aktivnosti koje bi u većini pravnih sistema bile neke vrste prekršaja ili čak ni to, poput – ostajanja do kasno u gradu, javnog opijanja, pravljenja galame i uznemiravanja suseda i tsl. Ovakve zakonske mogućnosti i naročito već stvorena praksa sankcionisanja tog tzv. antidruštvenog ponašanja, su po našem mišljenju pravno, odnosno sa stanovišta pravne države, veoma dubiozni i suštinski direktno suprotni načelu zakonitosti u krivičnom pravu, tako da veoma čudi da se do sada takvom zakonskom i sudskom praksom nije pozabavio i Evropski sud za ljudska prava.

Engleska/Vels		10/12/15*	18	10/15–21
Estonija		14	18	14–21
Irska		10/12/16*	18	10/12/16–18/21
Italija		14	18/21	14–21
Kipar		14	16/18/21	14–21
Letonija		14	18	14–21
Litvanija		14***/16	18/21	14–21
Mađarska		14	18	14–24
Makedonija		14***/16	14/16	14–21
Moldavija		14***/16	14/16	14–21
Nemačka		14	18/21	14–24
Norveška****		15	18	15–21
Poljska	13		15/17/18	13–18/15–21
Portugal	12		16/21	12/16–21
Rumunija		14/16	18/(20)	16–21
Rusija		14***/16	18/21	14–21
Severna Irska		10	17/18/21	10–16/17–21
Slovačka		14/15	18/21	14–18
Slovenija		14***/16	18/21	14–21/23
Srbija ⁵⁰		14/16*	18/21	14–21/23
Turska		12	15/18	12–18/23
Ukrajina		14***/16	18/21	14–21
Finska****		15	15/18	15–21
Francuska	10	13	18	13–18 + 6 m./23
Holandija		12	16/18/21	12–21
Hrvatska		14/16*	18/21	14–21
Crna Gora		14/16*	18/21	14–21/23
Češka Republika		14 ⁵¹	18/18 + (ublaž. kaz.)	15–19
Švajcarska		10	18****	10–22
Švedska****		15	15/18/21	15–25
Škotska	8	16	16/21	16–21
Španija		14	18	14–21

* Krivično punoletstvo za maloletnički zatvor (kaznu zatvora za mlađa punoljetna lica itd.);

** Samo za krivična dela protiv bezbednosti saobraćaja, a izuzetno za druga veoma teška krivična djela;

*** Samo za veoma teška krivična djela;

**** Samo mogućnost ublažavanja kazne bez posebne zakonske odredbe koja bi se posebno odnosila na maloletnike;

50 Više o tome: M.Škulić /2010/: National Report – Serbia in: F.Dünnkel, J.Grzywa, P.Horsfield and I.Pruin (Eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments*, Vol.3, „Forum Verlag Godesberg“, Greifswald, Germany, p. 1195 – 1244.

51 Do nedavno je starosna granica krivične odgovornosti u Češkoj iznosila 15 godina, ali je skorajš-njim novelama smanjena na 14 godina. Izvor: predavanje prof. dr Helene Valkove na međuna-rodnoj konferenciji: Ernst-Moritz-Arndt-University of Greifswald, Department of Criminology /2010/: „*Juvenile Justice Systems in Europe, Reform Trends and the Development of Good Prac-tices*“, 13 – 16 October, Greifswald, Germany.

**** Švajcarski Krivični zakonik predviđa poseban oblik zatvorske kazne za mlađa punoletna lica, odnosno mlađa lica u koja spadaju osobe koje imaju između 18 i 25 godina i koje se upućuju u posebne institucije za mlađa punoletna lica, odnosno za mlade, gde mogu ostati dok ne navrše 30 godina.⁵²

ZAKLJUČAK

Ako analiziramo prethodno iznesene podatke o starosnim granicama sposobnosti za snošenje krivice, možemo da zaključimo da čisto kvantitativno posmatrano, *komparativna zakonodavna rešenja* koja se odnose na **starosnu granicu krivične odgovornosti**, odnosno starosni limit sposobnosti snošenja krivice, mogu da se podele na *niz grupa*, kao što je to i učinjeno u prikazanoj tabeli, shodno navršenom starosnom dobu koje se u različitim krivično-pravnim legislativama ustanovljava kao *conditio sine qua non* za mogućnost da učinilac protivpravnog dela koje je zakonom utvrđeno kao krivično delo, za njega snosi krivicu, a što se može formulisati istovremeno i kao mogućnost da se prema njemu vodi krivični postupak i da mu se izriču krivične sankcije.⁵³ Različita zakonska rešenja su rezultat kako različite krivičnopravne tradicije, tako i pogleda na socijalne i psihološke aspekte problema maloletničke delinkvencije,⁵⁴ odnosno delinkvencije maloletnih lica, gde bi spadala kako krivična dela učinjena od strane maloletnika, tako i dela koja su protivpravna i zakonom određena kao krivična dela, a koja su učinila deca.

Pored toga, ako bolje razmotrimo pitanje starosne granice krivične odgovornosti, odnosno starosnog limita za snošenje krivice, na bazi prethodno iznesenih komparativnih primera, možemo da zaključimo da je ta granica veoma značajna u normativnom krivičnopravnom smislu, jer predstavlja svojevrsnu „objektivnu“ barijeru da lice odgovara za krivično delo, odnosno bude pozivano na odgovornost za delo koje bi inače (da ga je učinilo lice koje je prešlo „starosni prag“), bilo krivično delo, a ovako se obrnuto, radi samo o delu koje je protivpravno i zakonom određeno kao krivično delo, ali nije krivično delo, jer je učinjeno od strane lica koje objektivno usled svog uzrasta u vreme izvršenja tog dela, za njega ne može biti krivo.

Ako bi razmotrili pitanje starosne granice kako u odnosu na sposobnost snošenja krivice, tako i u pogledu odgovarajućeg oficijelnog reagovanja na izvršenje protivpravnog dela koje je zakonom utvrđeno kao krivično delo, onda bi ta granica u suštini ipak bila *relativne prirode*.⁵⁵ *Ovakva konstatacija se zasniva na činjenici da praktično nema države u svetu, bar ne one koja je iole civilizovana, a koja neće u slučaju da i veoma mlad učinilac izvrši krivično delo, odnosno delo koje je protivpravno i zakonom definisano kao krivično delo, u odnosu na njega preduzeti određene mere, bilo iz domena krivičnog prava, bilo iz sfere socijalne zaštite.*

52 Član 61 Krivičnog zakonika Švajcarske.

53 Više o tome: M.Škulić /2003/: *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, „Dosije“, Beograd, str. 79 – 80.

54 U tom smislu je posebno značajna procena koja se odnosi na dob u kojoj prosečno lice u konkretnoj državi i u uobičajenim uslovima stiže odgovarajući nivo zrelosti, što je vrlo kompleksno pitanje, nužno povezano kako sa stepenom društvenog i ekonomskog razvoja konkretne države, tako i sa brojnim drugim relevantnim aspektima.

55 Više o tome: M.Škulić i I.Stevanović /1999/: *Maloletni delinkventi u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, „JCPD“, Beograd, str. 47 – 48.

Ukoliko je takav učinilac navršio godine koje predstavljaju „prag“ starosne granice sposobnosti da snosi krivicu, te mere će proizići iz pravila krivičnog zakonodavstva, a većina država stvara manje ili više specijalizovana pravila za postupanje prema maloletnicima u okviru krivične procedure. Ako je pak, takav „učinilac“ mlađi u odnosu na starosni limit sposobnosti da bude kriv,⁵⁶ onda se u odnosu na njega preduzimaju neke druge mere, pretežno one koje se označavaju terminima iz socijalne zaštite.⁵⁷ U svakom slučaju, učinilac krivičnog dela ili protivpravnog dela koje je zakonom utvrđeno kao krivično delo, je uvek subjekat određenog postupka – krivičnog ili nekog drugog. Konačno, i starosne granice sposobnosti snošenja krivice, na način na koji su definisane u nekim zakonodavstvima, nisu potpuno fiksne i apsolutno nepromenljive, a postoje i države u kojima su pojedini organi ovlašćeni da odlučuju da li će se postupak u odnosu na određene mlade učinioce uopšte i voditi, te da li će biti sudskog ili administrativnog karaktera.⁵⁸ Sve ovo takođe ukazuje da čak ni zvanično deklarirane starosne granice krivične odgovornosti, odnosno sposobnosti za snošenje krivice, ne mogu uvek da se shvate kao apsolutne granice.

-
- 56 Ovde treba imati u vidu i jednu izrazitu kontradikciju između materijalnog i krivičnog procesnog prava, kada se radi o maloletnicima, a naročito o mlađim maloletnicima, koji se formalno nikada ne oglašavaju krivim, dok se stariji maloletnici krivim oglašavaju, jedino u slučaju kada im se izriče kazna maloletničkog zatvora, što je moguće ukoliko zbog visokog stepena krivice, prirode i težine krivičnog dela ne bi bilo opravdano da im se izrekne vaspitna mera (član 28 ZM). To ipak nije jedini slučaj *postojanja krivice* u smislu materijalnog krivičnog prava (jer da nje nema, ne bi bilo ni krivičnog dela), a da se pri tom, egzistiranje krivice *ne konstatuje u krivičnom postupku*, jer se ni punoletni okrivljeni, kome se izriče sudska opomena, ne oglašava krivim. U ovakvim situacijama krivica postoji implicitno, ali se ona eksplicitno ne utvrđuje, jer se okrivljeni (maloletnik čak ni formalno nema svojstvo okrivljenog), ne oglašava krivim. U suštini, *zakonodavac povezuje krivicu samo sa kaznom*, a ne i sa ostalim krivičnim sankcijama, koje nisu kazna, bez obzira što se i one (osim mera bezbednosti koje se izriču neuračunljivim učiniocima), izriču licima koja su **učinila krivično delo**. Ovo pitanje, tj. razmatranje *odnosa krivice kao subjektivnog elementa krivičnog dela i krivice koja se utvrđuje u krivičnom postupku*, zaslužuje daleko šira teorijska razmatranja, koja uveliko prevazilaze okvire ovog rada.
- 57 S obzirom na karakter ovih mera, odnosno načina državnog, tj. oficijelnog reagovanja na krivična dela, učinjena od strane maloletnika, kao i protivpravna dela određena zakonom kao krivična dela, koja su učinila deca, često u praksi nije velika suštinska razlika između tih formalno različitih oblika reagovanja. Naime, krivične sankcije koje se primenjuju prema maloletnicima (izuzimajući kaznu maloletničkog zatvora, kao i upućivanje u vaspitno-popravni dom), a to važi i za tzv. „parasankcije“, odnosno vaspitne naloge, su u najvećoj meri nerepresivnog karaktera. Suštinski, između takvih krivičnih sankcija, kao i mera koje se izriču onda kada se postupa prema načelu uslovljenog oportuniteta (*vaspitni nalozi*) i onih oblika postupanja iz domena socijalne zaštite u odnosu na decu učinioce protivpravnih dela, koja su zakonom utvrđena kao krivična dela, često nema velike suštinske razlike ili između njih postoji izrazita suštinska sličnost, a u nekim njihovim sadržajima, čak i identičnost.
- 58 Neke države ustanovljavaju na prvi pogled *veoma visoku starosnu granicu krivične odgovornosti*, odnosno starosnu granicu sposobnosti za snošenje krivice, ali istovremeno drugim normama omogućavaju da ona bude *relativnog karaktera*. Tako je na primer, ta granica u Gvatemali *osamnaest godina*, ali je u toj državi moguće da se krivični postupak vodi i prema mlađem učiniocu ukoliko se proceni da je mogao da shvati značaj svog dela, s tim se u odnosu na takvo lice mogu izreći samo mere boravka u *socijalno-edukativnim ustanovama*. Podatak iznet u: UNICEF, *Innocenti digest, Juvenile Justice, Florence – Italy, January, 1998.*, str. 5.

LITERATURA

- Bačić F./1998/: *Kazneno pravo – Opći dio, peto prerađeno i prošireno izdanje*, „Informator“, Zagreb
- Čejović B./1985/: *Krivično pravo u sudskoj praksi*, Prva knjiga Opšti deo, Beograd
- Dünkkel F. /2007/: „*Juvenile Justice Systems in Europe – current situation, reform developments and good practices*“, International Conference, organised by the Department of Criminology, University of Greifswald, 21. – 24. maj
- Grupa autora (redakcija N.Srzentić)/1986/: *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Beograd
- Hirjan F. i Singer M./1978/: *Maloljetnici u krivičnom pravu*, Zagreb
- Horvatić Ž. i Novoselec P./1999/: *Kazneno pravo – Opći dio*, Zagreb
- Lazin Đ./1995/: *Posebni i pomoćni krivični postupci*, Beograd
- Perić O./2005/: *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnika*, Beograd
- Stojanović Z./2002/: *Krivično pravo – opšti deo, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, „Službeni glasnik“, Beograd
- Stojanović Z./2006/: *Komentar krivičnog zakonika*, „Službeni glasnik“ Beograd
- Stojanović Z./2008/: *Krivično pravo*, „CID“Podgorica
- Škulić M. i Stevanović I./1999/: *Maloletni delinkventi u Srbiji – neka pitanja materijalnog, procesnog i izvršnog prava*, „JCPD“. Beograd
- Škulić M./2003/: *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, „Dosije“, Beograd
- Škulić M./2009/: *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
- Škulić M./2009/: *Osnovne novine u krivičnom procesnom pravu Srbije – izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku i odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
- Škulić M./2010/: *Načelo zakonitosti u krivičnom pravu*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 1/2010, Beograd
- Škulić M./2010/: *Kratki komentar osnovnih modifikacija krivičnog procesnog prava Srbije – izmene i dopune Zakonika o krivičnom postupku, odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i odredbe Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela*, „Pravni portal“, Smederevo
- Škulić M./2010/: *National Report – Serbia* in: Dünkel F., Grzywa J., Horsfield P. and Pruin I. (Eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe – Current Situation and Reform Developments*, Vol.3, „Forum Verlag Godesberg“, Greifswald, Germany
- Valkova H./2010/: Ernst-Moritz-Arndt-University of Greifswald, Department of Criminology-“*Juvenile Justice Systems in Europe, Reform Trends and the Development of Good Practices*“, Greifswald, Germany, 13 – 16 October
- Vodopivec K./1955/: *Naše mladinsko sodstvo*, *Pravnik*, br. 7–9
- Vasiljević T. i Grubač M./2005/: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, „Službeni glasnik“, Beograd
- Bilten Vrhovnog suda Srbije* /1993/, br. 2/1993, Beograd.
- Pekinška pravila* – Rezolucija br. 40/33 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 29. novembra 1985. godine

Milan Škulić

Faculty of Law, University of Belgrade

AGE LIMIT FOR THE ABILITY TO BE GUILTY IN CRIMINAL LAW

SUMMARY

In his article the author uses the expression „age limit for the ability to be guilty“ (that is the most important part of the title of the article too), although usually criminal law terminology in the area of juvenile justice system (especially in English translation), is „minimum age for criminal responsibility“. This is because of the general notion and normative explanation of the crime, i.e. criminal offence, defined in the Criminal Code of Serbia (Article 14) and because of the expression and notion „criminal responsibility“ which does not exist any more in new Serbian Criminal Code from 2006. A criminal offense is an action or failure to act that the law defined as a criminal act, unlawful and committed with premeditation or out of negligence. A criminal offense shall not exist if unlawfulness or guilt has been excluded, although there are all major features of a criminal offense defined by the law. Because it is not possible to found a guilty of a person who at the time of commission of the criminal offense has attained fourteen years of age and has not attained eighteen years of age, in formal sense the act of that person is not a criminal act, i.e. it is not a criminal offence.

With regard to juveniles being considered a group of persons with special needs, whose mental and physical health development requires special protection and care, including the appropriate legal protection, the Law (Code) on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Protection of Juveniles was passed in the National Assembly of the Republic of Serbia on 29 September 2005, which regulates completely the criminal legal position of juveniles in Serbia for the first time, by means of a separate law. This area had been regulated by special parts of the substantive, procedural and enforcement legislation before. Unlike the Criminal Code and the Criminal Procedure Code, the Law on Juveniles represents *lex specialis*.

A juvenile is a person who at the time of commission of the criminal offence has attained fourteen years of age and has not attained eighteen years of age. A younger juvenile is a person who at the time of commission of the criminal offence has attained fourteen and is under sixteen years of age. An elder juvenile is a person who at the time of commission of the criminal offence has attained sixteen and is under eighteen years of age. A young adult is a person who at the time of commission of the criminal offence has attained eighteen but has not reached twenty one years of age at the time of the trial, and who meets other conditions set forth by Law on Juveniles.

In accordance with the Art. 2 of the Serbian Code on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Protection of Juveniles, neither criminal sanctions nor other measures provided under the criminal legislation may be pronounced or applied to

a person under fourteen years of age at the time of commission of an unlawful act provided under law as a criminal offence. These persons are considered as children's and they are essentially defined as absolute inappropriate to be guilty, because opposite can not be established, i.e. it is absolute impossible that these persons can be the subject of criminal procedure (to be defendant).

The person who was under fourteen years of age at the time of commission of an unlawful act provided under law as a criminal offence, is not in the same category like the perpetrators who was not able to understand the significance of his act or was not able to control his actions, due to a mental illness, mental retardation or other severe mental disorder (mental incapacity) and who shall not be considered guilty. In the other words, it is special type of absolute and objective criminal irresponsibility of the children's, i.e. of the persons under fourteen years of age at the time of commission of an unlawful act provided under law as a criminal offence.

Key words: criminal law, age limit, guilt, criminal responsibility, juveniles, children.